

LA INTRODUCCIÓ DE LES NOVES CIÈNCIES A MALLORCA DURANT LA SEGONA MITAD DEL SEGLE XVIII

per BARTOMEU MULET TROBAT

El concepte d'educació a l'època il·lustrada venia sintetitzat pel pensament de Campomanes: una educació popular, planificada per la classe do-

minant, però destinada a les classes populars i una educació destinada a les classes dominants pensada per aconseguir una èlit.

FOTOGRAFIA: JAUME FALCONER

Aquí concretament ens interessa centrar l'anàlisi en l'ensenyament d'èlit, perquè en aquell moment volien ésser una alternativa a la crisi de la Universitat Literària.

Va ésser la Societat Econòmica d'Amics del País de Mallorca que procurà introduir una sèrie de ciències gairebé desconegudes o poc sistematitzades a nivell d'Estat Espanyol a aquell temps.

Si bé pel que fa referència a l'educació d'èlit es pot fer referència a la no creació del "seminario de Nobles y Gentes Acomodadas", aquí es concretitzarà la meua referència als estudis que intentaren potenciar els il·lustrats mallorquins com a prova del seu desig d'estar al dia DE LES NOVES CORRENTS intel·lectuals i científiques que circulaven als països més avançats d'Europa.

INTENTS D'INSTITUCIONALITZAR L'ENSENYANÇA DE LES NOVES CIÈNCIES

La creació de l'Escola de Matemàtiques, que es va obrir el 14 de Gener de 1779, es uns dels primers intents d'introduir aquesta nova mentalitat. El seu promotor fou D. Antoni Desbrull i Boil d'Arenós, viatger il·lustrat i que quan era Censor de la Societat Econòmica Mallorquina va procurar fer veure als pocs il·lustrats mallorquins la necessitat de la generalització de la ciència matemàtica i la relació existent entre l'agricultura, mecànica, arquitectura, navegació i altres arts matemàtiques.

Des del moment de la fundació de l'Escola es varen iniciar conversacions amb l'Ajuntament perquè el professor

de la dita escola tingués paga fixa i fos agregat a la Universitat Literària com a catedràtic.

Els encarregats de posar en marxa l'escola foren J. M.ª Espinosa i Cantabrana i Jeroni Bestard que estudiaren el pla d'estudis, formació d'estatuts i financiació. Els professors serien Frai Miquel de Petra i D. Antoni Desbrull, ben aviat el tal Frai Miquel de Petra fou l'únic encarregat de les classes.

D. J. M.ª Espinosa i Cantabrana, membre de l'Audiència, va pronunciar el discurs inaugural el dia de l'obertura, en el que va alabar la tasca duita a terme per D. A. Desbrull i entre altres coses va fer referència a diverses ciències relacionades amb les matemàtiques. A aquest mateix discurs parlava també dels avantatges que reporta l'ensenyança de les matemàtiques.¹

A la mateixa sessió Antoni Desbrull parlà de les repercussions que tenen les matemàtiques al camp del comerç, escultura, pintura, enginyeria, indústria i navegació.²

El 26 de Gener de 1779 començaren les classes que s'impartiren diàriament de les 8'30 h. a les 10 h. del dematí. El programa a desenvolupar era bastant complet i començava donant una idea general de les matemàtiques i es dividia en 5 llibres: Aritmètica, àlgebra, raó, proporció; regla de tres, potències; arrels; equacions i progressions.³

L'ànima i esperit d'aquesta escola fou Fra Miquel de Petra encara que les dificultats per dur a terme la seva tasca foren grosses. Als documents consultats hi ha constància de què aquest senyor va fer un esforç per aconseguir el bon funcionament de l'escola.⁴

A nivell d'Estat Espanyol l'introduïdor fou Benito Bails amb els seus

elements de Matemàtiques. El programa presentat per Miquel de Petra i Antoni Desbrull tenia gran similitud amb el de l'esmentat autor. Almenys l'interès per a la seva obra es va manifestar, per exemple, a la junta de 21 de setembre de 1784, on es va dir:

"El Sr. Dn. Antonio Desbrull expresa haver hablado con el Pe. Fr. Mig. de Petra, y haver acordado empezaria la escuela en su propio convento de Capuchinos, encargando al Sr. Desbrull cuide imprimir y fixar los carteles que aprobó la junta, y provenir a los escolares que se le presenten, deveran encargar el curso impreso de Bails".⁵

Malgrat tot l'Escola de Matemàtiques no va trobar per part dels ciutadans l'acollida que tingué l'Escola de Dibuix, també patrocinada per la Societat Econòmica.⁶ Cal puntualitzar que el joves o senyors alumnes en la seva majoria pertanyien a les classes més afavorides.

Posen, per exemple, les llistes dels primers exàmens celebrats conjuntament amb l'Escola de Dibuix i veurem que s'anomenen 7 alumnes de matemàtiques, entre ells, alguns com: Tomas de Verí i Josep Cotoner i Despuig que foren part activa de l'Econòmica Mallorquina.⁷

A una llista de Fra Miquel de Petra de finals de 1779 es presentaren 56 individus i entre ells hi havia 13 cavallers, 18 ciutadans i 14 foresters, juntament amb qualche artesà o fill d'artesà, cosa que indica que la gent del poble no hi participava.⁸

A 1786 el 1 d'Abril, es va proposar que fos pujada a la categoria de càtedra, quan es va presentar la proposta es va fer amb els següents termes:

"...No se establece ya Univd., Colegio, ni casa de estudios en que las matemáticas no se lleven la plena atención; y seria hacer agravio a la ilustración de este cuerpo Patriótico detenerme hacer ver cuanto pueden contribuir a los adelantamientos de su instituto".⁹

Lògicament el primer que fou proposat per anar al davant de la càtedra fou Miquel de Petra i el 29 d'Abril D. Marcos I. Rosselló va informar de la resposta donada per l'individu anteriorment esmentat en sentit afirmatiu.¹⁰

En aquest cas, pareix que la Universitat i l'Ajuntament no posaven obstacle per a establir la càtedra projectada per a la Societat Econòmica, l'obstacle real era la manca d'interès per part dels regidors de la Universitat per canviar les estructures; i l'experiència tal com s'havia projectat no va resultar operativa.¹¹

A continuació es produïren alternatives, i així l'emigrat francès Fortet, al 1798, va proposar sense èxit una cosa semblant.¹² Florian Gerio i altra vegada Miquel de Petra¹³ també amb poc èxit, tal volta un dels darrers intents que cal citar es el que va protagonitzar Fulgencio Palet, teatí, que al 16 de Juny de 1804 va ésser proposat a la Societat Econòmica com a mestre de matemàtiques i el 13 de Juliol la comissió encarregada de l'assumpte donà un informe favorable a la col·laboració de la Societat Econòmica en el projecte d'en Palet.¹⁴

L'experiència d'en Palet només va durar fins a principis de 1807, ja que Fulgenci Palet se'n va haver d'anar a Madrid per a assistir a L'Escola Pestalozziana en qualitat de deixeble observador.¹⁵

L'ESCOLA DE FÍSICO-QUÍMICA

Al respecte cal dir que tant la física com la química abans del segle XVIII no tenien entitat pròpia com a ciències sistematitzades; és en aquest segle que es començaren a preocupar per la qüestió. La Societat Econòmica Mallorquina també es va interessar pel tema i aprofitant que D. Antoni Almodovar es va oferir per exercir com a professor de física i química crearen una escola.

Es al 17 de Març de 1798 quan Antoni Almodovar, metge de l'Hospital Militar, es va presentar a la Societat amb un Memorial sol·licitant al rei poder ensenyar publicament química i física a títol de professor.¹⁶

La resposta va arribar el 19 de Març de 1798 i a ella es comunicava:

"...en que orden de S. M. contexta a la representació que se dirigí en 30 de Marzo último apoyandole la solicitud del Medico de este Hopl. Militar Don Antonio Almodovar y dice que le concede el titulo de Profesor de Física y Quimica con facultad de enseñar publicamente en esta ciudad ambas ciencias".¹⁷

La Reial Ordre fou publicada al setmanari Econòmic del 26 de Maig de 1798.¹⁸ Per tant el primer pas ja estava donat, l'Escola s'obriria el mes de Novembre.¹⁹

El que podem indicar d'aquesta escola és que les classes es donaven de manera informal i que a elles normalment assistien 8 alumnes, metges i cirujans, als qui el Sr. Antoni Almodovar explicava, per espai de dues hores, i a vegades es realitzaven experiments.

També hi ha constància de què, una vegada desfeta aquesta escola, un tal Francesc Carbonell, que sembla ésser el mateix que un poc abans havia estat professor de la càtedra de química patrocinada per a la Junta Particular de Comerç de Barcelona, va impartir classes d'aquesta matèria a Ciutat, i per això es diu que durant aquesta època hi havia una escola de Física i Química duita de Catalunya. Aquesta es localitzava a les mateixes habitacions que les que ocupava l'Acadèmia de Nobles Arts a sa Costa de

De totes formes la vida d'aquesta escola va ésser curta ja que en Francesc Carbonell prest va tornar a Barcelona.

L'ACADÈMIA D'ECONOMIA POLÍTICA

L'Acadèmia d'Economia Política va ésser creada al 1798, tenia com a objectiu el debat de temes econòmics a càrrec dels socis i la consulta de llibres d'interès per l'avanç de l'Economia.

Entre els llibres que tenien, referents a economia, cal esmentar: La Riquesa de les Nacions i Reflexions Econòmiques d'Adam Smith; El Comerç del blat i Elements del Comerç de Galiani; Projectes Econòmics de Warr; i el més característic de tots l'Economia Política del Abat Genovesi.

Era evident que si la Societat Econòmica volia seguir la línia senyalada per Campomanes, on es deia que les Societats Econòmiques havien d'ésser escoles de teoria i pràctica de l'Economia Política, s'havien de preocupar, els socis, de potenciar les discussions damunt aquesta matèria, però en la realitat el que succeïa era que els assistents eren minoria.

Les reunions consistien, la majoria, en comentar les lliçons d'economia civil i política publicades pel Abat Genovesi. En aquestes sessions solien assistir:

1.-9 dels més antics (1.ª època) Bernat Contesti, Antoni Gibert, Josep Cotoner, Ignaci Serra, Marc I. Roselló, Josep Desbrull, Antoni Mon, Josep Zanglada Togores i Nicolau Armengol.

2.-9 dels més moderns, El Comte de Baillet, Guillem Montis, Francesc Ferrer, Rafel Garcia, Francesc March, Andreu Vera, Maria Togores, Miquel Fluxà i Joan Ferrà. (2.ª època).²¹

És convenient puntualitzar que les reunions duraren de 1798 a 1800, probablement una vegada acabades les lliçons comentades damunt el llibre del Abat Genovesi (18 capítols).

L'ACADÈMIA MÈDICO-PRÀCTICA

Una vegada redactats els seus estatuts foren presentats per la Societat

Econòmica al Consell de Castella el 20 d'Agost de 1787 i el 11 de Desembre de 1788 fou firmada la Reial Cedula de Creació.²²

El 23 de Maig, Pérez Villamil, fou l'encarregat de pronunciar el discurs d'inauguració i acte seguit foren 20 els metges que es varen apunta com acadèmics.

No va ésser la Societat Econòmica l'única entitat que va col·laborar en el projecte, l'Ajuntament, l'Audiència, la mateixa Universitat Literària, encara que el col·legi de Cirugians no hi està d'acord.

Analitzant els estatuts veiem que començaren a concienciar-se de la problemàtica del metge a la societat i de la necessitat d'enfocar els estudis de les malalties de manera més experimental. En el primer capítols ens indiquen el tipus de títols que es concedirien. En el segon expliquen la forma de desenvolupar els temes i les memòries a presentar.

Fent una mica de resum dels estatuts cal indicar que els deu primers articles es dediquen a puntualitzar les obligacions dels acadèmics. De l'article XI al XXIX parlen dels càrrecs, i l'article XXX es refereix als exàmens i diu:

"El examen durará por espacio de dos horas continuas en el modo que se sigue: 1) para examinador más moderno en media hora de terapeutica general; 2) para el otro en otra de Metodo Medendi; 3) para los dos más antiguos uno de Pathologia especial".

El article XXXIV es refereix a l'admissió de socis i diu al respecte que no podran exercir de metge sense abans haver practicat dos anys d'hospital, etc.

Es segueixen els articles i es de destacar el seu caràcter monopolitzador i castellanitzador, fins al punt que quan s'anomena la llengua, es diu que: "todas las obras académicas se escribirán en castellano, sin permitir, que en la Academia se hable otro idioma".²³

A partir de l'aprovació dels estatuts es tractava d'anar a l'acció, ja que el poder estava del seu costat. Per la

dialèctica existent entre l'Acadèmia i Col·legi de Cirugans i la crisi de l'ensenyança de la Medicina a la Universitat, es va voler, per part del poder, unificar els dos models. L'Acadèmia vist el panorama es va desfer.

ALTRES INTENTS

La mentalitat il·lustrada d'una minoria va fer que la Societat Econòmica procuràs d'introduir a Mallorca altres tipus d'estudis i que no tingueren la continuïtat desitjada.²⁴ Per exemple veterinària (manescal) ja que a 1799 la Societat va entrar en contacte amb la Real Escola de Veterinària de Madrid i va matricular a un alumne anomenat Menresa, acordant donar-li vint reials de velló com ajuda pel viatge.

Les relacions continuaren a un nivell mínim, s'enviaren programes i opuscles de diverses matèries i no es va aconseguir cap escola a Mallorca.

La Comissió d'Agricultura pretenia que el Consolat de Mar i Terra, creàs una Escola d'Agricultura, insistint la Societat Econòmica, que segons la Reial Cèdula de creació del Consolat de Mar i Terra, li corresponia a ell fer-se'n responsable de la tasca encomanada.

La Junta de la Societat Econòmica va acordar la conveniència de la creació d'una d'Agricultura i la seva comissió d'Agricultura el 12 de Juny de 1802 va informar a la Junta damunt la utilitat de la institucionalització de dita ensenyança, però la proposta no va progressar.

I va nèixer la idea de la formació d'un Jardí Botànic. El 5 de Desembre de 1805 es va comunicar a la Societat que havien començat les gestions per a aconseguir un terreny per a formar un jardí Botànic, entre el Baluart de Belarde i la Porta de Sa Calatrava. No es va arribar a una solució definitiva.

L'experiència es volgué remoure quan es va tractar d'instituir l'ensenyança de Farmàcia, on es posava la condició de l'existència d'un Jardí Botànic.²⁵

La Societat va decidir que dei-

xaria de l'Hort dels Caputxins dos quarterades i cercaria casa per a dita ensenyança. Es va pensar en els edificis que ocupava la Universitat a Montisó; però arribat el moment la Societat no va estar en condicions per a dur a terme l'operació, encara que va recórrer a l'Ajuntament i aquest a la Junta Superior de Farmàcia, el 11 d'Abril de 1807, l'experiència no va anar endavant.

SÍNTESI FINAL

La classe dominant, representada per la Societat Econòmica, no es va sentir recolzada pel poble mallorquí i no es podia pretenir que estas a l'altura de la minoria il·lustrada que desitjava lluitar per a una nova política científica.

D'altra banda existia una Universitat Literària que no admetia cap canvi a les seves estructures i assimilació de noves matèries. Era una institució en crisi contínua, on no arribava el reformisme educatiu de la Il·lustració.

Les repercussions culturals i científiques, d'haver-se aconseguit les aspiracions il·lustrades, haurien estat profundes. Però unes vegades per el conservadurisme social, altres per manca d'un ambient cultural adequat i altres perquè la política centralista dels borbons era ineficaç per a una Mallorca molt llunyana de Madrid, i finalment l'existència d'un gran distanciament entre el poble i les classes acomodades, provocaren el seu fracàs. Sortosament, la castellanització que es pretenia a través d'aquestes millores científiques, no va calar en el poble.

NOTES

¹ ESPINOSA, J. M. *Discurso que pronunció en la apertura de la Escuela de Matemáticas el Sr...* Imp. Ignaci Serra i Frau. Ciutat de Mallorca, 14 de Gener de 1779.

² DESBRULL, A. *Oración que en la Apertura de la Escuela de Matemáticas pronunció...* Idem.

³ *Examen Público i repartimento de premios a los alumnos de las dos escuelas de Matemáticas i Dibujo...* Idem. B. M. S. 4.º 22 (18).

⁴ Carta del P. Miquel de Petra a Josep Desbrull a Juny de 1784. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 105-A.

⁵ Llibres d'actes tom 1. Junta Ordinària del 21 de Setembre de 1784. Idem. Caixa 112-A.

⁶ MULET, B. *L'Ensenyament Utilitarista a Mallorca durant la Il·lustració*. II Jornades d'Historia de l'Educació Als PPCC. Mallorca, 1978, p. 87-91.

⁷ Llibres d'Actes, tom. 1, Junta Ordinària del 4 de Juny de 1779. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 112, pàg. 23.

⁸ PETRA, MIQUEL. *Opúsculos Varios*. Biblioteca Veri.

⁹ Memoria damunt la conveniència de regular els estudis de Matemàtiques. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 105.

¹⁰ Llibres d'Actes, tom. 2, Junta Ordinària del 29 d'Abril de 1786. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 112-A, pàg. 102.

¹¹ Sessió del Ajuntament de Ciutat del 15 de Juliol de 1786. A. H. P. Llib. del Ajuntament de 1788, fol. 176.

¹² Llibres d'actes, tom. 4, Junta Ordinària del 17 de Maig de 1798. A. H. M. Sec. S. E. A. P. 112-B, pàg. 66.

¹³ Llibres d'Actes, idem 28 d'Abril 1798, pàg. 81.

¹⁴ Llibres d'Actes, tom 6, Junta Ordinària de 7 de Juliol 1804.

¹⁵ Seminari Econòmic de 5 d'Octubre de 1805, n.º 40, pàg. 164.

¹⁶ Llibres d'Actes tom 4, Junta Ordinària del 17 de Març 1798. Caixa 112-B, pàg. 71.

¹⁷ Idem. Junta Ordinària 19 de Març 1798, pàg. 104.

¹⁸ Semanari Econòmic del 26 de Maig de 1798, n.º 21, any XX, pàg. 82.

¹⁹ Llibres d'Actes, tom 5, Junta Ordinària del 8 de Març 1800. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 112-B.

²⁰ M LET, B. *La Societat Econòmica de Mallorca i la Junta Particular de Comerç de Barcelona. Apunts per a un Estudi Comparatiu*. Maina, Maig 1980, pàg. 20.

²¹ MOLL, B. *La Economía y la Sociedad de Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIII... Complutense*. Fact. Ciencias Polítiques i Econòmiques. Inèdita. Madrid, 1976, pàg. 184.

²² Expedient de creació de l'Academia Médico-práctica de Mallorca. A. H. M. Sec. S. E. A. P. caixa 108.

²³ BUJOSA, F. *La Real Academia Médico-práctica de Mallorca*. Catedra i Institut de la Historia de la Medicina, Valencia, 1975.

Idem. II Jornades H.^a de l'Educació als P. P. C. C. Mallorca, 1978. Pàg. 108.

²⁴ MULET, B. *El Optimismo Pedagógico de la Sociedad Económica de Mallorca*. Univ. Barcelona. Facultad de Filosofía i ciencias de l'Educació. Inèdita. Setembre, 1977.

²⁵ Llibres d'Actes, tom 6, Junta Extraordinària de 28 de Març de 1807.